

Wild kattekruid nog steeds in Zuid-Limburg

O.P.J.H. Op den Kamp, Canisiusstraat 40, 6462 XJ Kerkrade

Wild kattekruid (*Nepeta cataria*) is een plant uit de familie der lipbloemigen (*Lamiaceae*). In Zuid-Limburg is de soort redelijk zeldzaam (BINK, 1997). In dit artikel wordt ingegaan op de vondst van Wild kattekruid bij Eys en tevens wordt een overzicht gegeven van andere bekende standplaatsen. Het artikel sluit af met een beheersadvies, want het lijkt dat de soort niet alleen maar zeldzaam is, maar door vroeg maaien ook vaak over het hoofd wordt gezien.

EEN LIPBLOEMIGE MET EEN OPVALLENDE GEUR

Wild kattekruid is een middelgrote plant die een hoogte van circa 45 tot 132 cm kan bereiken. De planten bereiken in Zuid-Limburg forsere afmetingen dan in de duinen (WEEDA, 1988). Aan de voet van de plant ontspruit een aantal vrij dicht opeenstaande stengels. De gehele plant is viltig behaard [figuur 1]. De 3,0 - 6,5 cm lange blade-

ren zijn gekarteld tot getand en lijken enigszins op die van Grote brandnetel (*Urtica dioica*) of Witte dovenetel (*Lamium album*). De bladeren hebben een hartvormige voet en staan kruisgewijs rondom de stengel. De vrij kleine bloemen staan in dichte schijnkransen in de top van de korte zijtakken en bovenin de hoofdstengel. Op de binnenzijde van de bloemen staan verspreid wijnrode vlekken [figuur 2]. De meeldraden dragen paarse helmknoppen.

Wild kattekruid bloeit tussen juni en september (VAN DER MEIJDEN, 2005). Het is een overblijvende plant waarvan de bovengrondse delen in de winter afsterven. De planten hebben een opvallende geur die enigszins aan citroen of munt herinnert (VAN DER MEIJDEN, 2005; WEEDA, 1988). Veel auteurs noemen de geur onaangenaam (VAN DER MEIJDEN, 2005; WEEDA, 1988). De geur wordt echter niet door iedereen zo ervaren, te meer daar geur iets subjectiefs is dat moeilijk te definiëren is. Wild kattekruid bevat actinidine en dankt haar naam aan het feit dat deze stof katten aantrekt.

VOORKOMEN IN EUROPA EN NEDERLAND

Wild kattekruid komt voor van zuidelijk Europa tot Centraal-Azië (VAN LANDUYT, 2006). In Europa is het vermoedelijk van oorsprong een Oost-Europese soort. Het is een zogenaamde archeofyt die al minstens vanaf de Romeinse tijd in ons land voorkomt (WEEDA, 1988). Tegenwoordig komt de soort kosmopolitisch voor in alle gematigde zones van de wereld, onder meer in Noord-Amerika en Europa (VAN LANDUYT, 2006).

In Nederland groeit Wild kattekruid in de duinen van Walcheren tot Egmond aan Zee (WEEDA, 1988), onder meer in de Kennemerduinen en in het Noord-Hollands duinreservaat (bron: www.waarneming.nl, 12 augustus 2008). Op andere plaatsen is de verspreiding waarschijnlijk van meer recente datum (neofytisch), zoals in de omgeving van Assen, in Amsterdam en in de omgeving van Arnhem. Ook langs de Rijn bij Wageningen is de soort aangetroffen (bron: www.waarneming.nl, 9 augustus 2007).

WILD KATTEKRUID IN LIMBURG

In Zuid-Limburg groeit Wild kattekruid aan de voet van steile, eroderende krijthellingen, langs bosranden, in graften en in de berm van holle wegen (WEEDA, 1988). De meeste vindplaatsen liggen in de omgeving van Eys en Bemelen, maar de soort is ook ontdekt in Maastricht. BINK (1997) vermeldde Wild kattekruid nog uit elf kilometerhokken, namelijk uit de omgeving van Eys, Nyswiller, Cadier en Keer, Bemelen, Meerssen en van de Sint-Pietersberg. Ook wor-

FIGUUR 1

Wild kattekruid (*Nepeta cataria*) voor de bloei, Eys, 7 juni 2008 (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 2

Wild kattekruid (*Nepeta cataria*) bloeiwijze, Eys, 2 juli 2008
(foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

den vindplaatsen tussen Rijckholt en Gronsveld genoemd. In het aangrenzende Duitse gebied, de omgeving van de Schneeberg, is de soort recent weer opgedoken (mondelijke mededeling Wolfgang Bomble, Aken). In aangrenzend België is de soort zeldzaam in Zuid-Limburg en in het Maasdal (VAN LANDUYT, 2006).

Eys

Wild kattekruid werd in de omgeving van Eys (her)ontdekt tijdens een inventarisatie in het kader van het Genootschapweekend op 7 juni 2008 (OP DEN KAMP, *in prep.*). Tijdens een floristische inven-

tarisatie van een berm van een holle weg die vanuit Cartils via het Miljoenenlijntje naar het Eyserbos loopt, werd in eerste instantie een drietal planten ontdekt [figuur 1]. Vervolgens werd een andere plek langs diezelfde holle weg bezocht, die al uit de jaren 1990 bekend was. Hier werd Wild kattekruid aangetroffen in een groep van zeker acht planten, groeiend onder een struweel. Tijdens het verdere verloop van de inventarisatie werden in de wegberm nog drie andere standplaatsen ontdekt. Dit betekent dat deze plant nog steeds aanwezig is en wel op een plaats waar ze waarschijnlijk al minstens twee decennia groeit. De vier overige vindplaatsen zijn waarschijnlijk nieuw. De plant is in het verleden waarschijnlijk niet herkend omdat de wegberm in de zomer wordt gemaaid. Hierbij wordt de plant tot op een hoogte van 15 cm afgemaaid en komt niet of slechts nog zeer summier tot bloei. Omdat de bladeren aan meer algemene soorten als Grote brandnetel of Witte dovenetel herinneren, is de soort in niet-bloeiende toestand waarschijnlijk niet herkend.

Wild kattekruid groeit bij Eys in een wegberm die op het zuidwesten is gericht onder een struweel met Hondсроos (*Rosa canina*) en Hazelaar (*Coryllus avellana*) dat wordt overwoekerd door Bosrank (*Clematis vitalba*) en Heggenrank (*Bryonia dioica*). In de ondergroei groeien allerlei stikstofminnende planten waaronder Dolle kervel (*Chaerophyllum temulum*), Akkerkool (*Lapsana communis*), Gevlekte scheerling (*Conium maculatum*), Ille dravik (*Bromus sterilis*), Gevlekte aronskelk (*Arum maculatum*), Dauwbraam (*Rubus caesius*) en Kompassla (*Lactuca serriola*). Verder groeit er Blaassilene (*Silene vulgaris*), Grote klapproos (*Papaver rhoeas*) en Wilde marjolein (*Origanum vulgare*).

Bemelen

Door het gewekte interesse in de soort, werd besloten ook op andere plekken op zoek te gaan naar Wild kattekruid.

Nabij Bemelen bleek de plant volop te groeien in een wegberm tussen Bemelen en Cadier en Keer [figuur 3]. Deze wordt aan de bovenzijde begrensd door een struweel van iepen (*Ulmus spec.*) dat overwoekerd wordt door Bosrank, Heggenrank en Hop (*Humulus lupulus*). Wild kattekruid groeit hier tussen allerlei ruigtekruiden en stikstofminners zoals Akkerkool, Kompassla, Gevlekte scheerling, Hondspeterselie (*Aethusa cynapium*), Melganzevoet (*Chenopodium album*), Stinkende ballote (*Ballota nigra*), Witte dovenetel, Klein kaasjeskruid (*Malva neglecta*), Grote brandnetel, Robertskruid (*Geranium robertianum*), Glans-

FIGUUR 3

Wegberm tussen Cadier en Keer en Bemelen, 28 augustus 2008 (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 4

Wild kattekruid (*Nepeta cataria*) aan de voet van een kalksteenrots, Bemelerberg, 5 augustus 2008 (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

haver (*Arrhenatherum elatius*), Kompassla, Bijvoet (*Artemisia vulgaris*), Kransnaalbaar (*Setaria verticillata*) en Canadese fijnstraal (*Erigeron canadense*). In totaal werden hier 43, doorgaans vrij forse, exemplaren van Wild kattekruid geteld.

Ook groeit de soort met ruim 40 exemplaren aan de voet van de kalksteenrotsen van de Bemelerberg, meer precies op de Strooberg en de Cluysberg. Hier groeit ze samen met Grote brandnetel, Stinkende ballote, IJle dravik en Witte munt (*Mentha suaveolens*). Een opvallende soort op deze groeiplaats is Malrove (*Marrubium vulgare*). Op enkele plekken was de vegetatie door schapen kort afgegrast en in vegetatieve toestand bleek het helemaal niet zo eenvoudig om Wild kattekruid, Stinkende ballote en Malrove uiteen te houden. De standplaatsen op de Bemelerberg zijn grotendeels vrij open, dat houdt in dat de vegetatie een open structuur heeft en de bodem slechts ten dele begroeid is. Op enkele plaatsen groeien de planten onder meer grazige omstandigheden. Opvallend is dat, hoewel de planten op de meeste plaatsen alleen aan de voet van de kalkrotsen groeien, ze op een deel van de Cluysberg zowel boven- als onderlangs de rotsen staan [figuur 4]. In 1995 werd Wild kattekruid ook nog aangetroffen op de Koeberg (DAMSMa, 1995). Hier groeide het in de verrijgde en beschaduwde onderrand. Deze plek werd op het moment van dit bezoek net begraasd door een schaapskudde en was helemaal kaal gegrast, waardoor het voorkomen van Wild kattekruid niet kon worden bevestigd. De soort is hier ook na 1995 met enige regelmaat aangetroffen tijdens de inventarisaties van de kalkgraslandenwerkgroep van de Vereniging tot Natuurbehoud (VTN) Cadier en Keer (schriftelijke mededeling Guido Verschoor).

Savelsbos

In het verleden werd ook melding gemaakt van het voorkomen van Wild kattekruid op de Riesen- en Trichterberg bij Gronsveld. Ondanks intensief speurwerk werd de soort op deze plekken niet meer teruggevonden. Nigel Harle (schriftelijke mededeling) liet weten dat de soort in 2008, evenals in voorgaande jaren, met één exemplaar aanwezig was bij Huize de Beuk ten noordoosten van Gronsveld, aan de bovenkant van de kalkhelling. Hij meldde tevens

dat hem ook geen andere groeiplaatsen van de soort in deze omgeving bekend zijn.

Maastricht

In augustus 2008 werd in een binnentuin langs het Klein Grachtje in Maastricht een exemplaar van Wild kattekruid ontdekt. Het is onduidelijk of dit hier spontaan terecht is gekomen of bewust is aangeplant. Ook is de soort in 2000 langs het nabijgelegen Lang grachtje aangetroffen (bron: waarneming.nl, 29 juni 2000).

BEHEERSADVIEZEN

Wild kattekruid is in Zuid-Limburg een zeldzame plant waarmee zuinig moet worden omgesprongen. Aangezien op diverse plekken langs de holle weg bij Eys waardevolle stukken met kalkflo-

FIGUUR 5

Gemaaide wegberm, Eys, 2 juli 2008 (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

ra bij het maaien worden uitgespaard, lijkt het eenvoudig om hier eveneens de plekken met Wild katekruid ook uit te sparen. Tijdens deze maaibeurt wordt doorgaans alleen de onderste meter van de wegberm gemaaid [figuur 5]. Aangezien dit vaak juist de groeiplaats van de soort is, wordt ze jaar op jaar afgemaaid. Dit betekent dat jarenlang geen zaad wordt gevormd, waardoor de soort zich niet verder kan verspreiden. Het advies is dus om de wegbermen waarin Wild katekruid voorkomt niet te maaien in de groeiperiode die loopt tot in september, waarna natuurlijk nog een periode met zaadsetting volgt. Dit betekent dat het beste in de wintermaanden, vanaf november, gemaaid kan worden. Hiernaast is het wenselijk om de struwelen rondom de planten in de wintermaanden, als de planten bovengronds zijn afgestorven, af te zetten. WEEDA (1988) geeft aan dat de planten na het afzetten van de struwelen een sterke opbloei vertonen. Op deze manier kan de soort zich dan mogelijk verder uitbreiden en ook hoger op de helling gaan groeien, waar's zomers niet gemaaid wordt.

Het beheer langs de weg tussen Bemelen en Cadier en Keer lijkt dusdanig gunstig dat de soort zich hier op haar plek voelt. Op de Bemelerberg lijkt, mede gezien de behoorlijke omvang van de populatie, geen beheer nodig. Bij Huize de Beuk moet meer ruimte worden gecreëerd door het wegnemen van braamstruweel zodat de soort zich kan handhaven of zelfs kan uitbreiden.

EIGENLIJK EEN HEEL GEWONE SOORT?

Wild katekruid groeit op droge plekken op kalkrijke grond, vaak tussen struiken of in een ruige vegetatie en dikwijls op verstoorde grond in onkruidgemeenschappen of in de buurt van dorpen (WEEDA, 1988; OBERDORFER, 2001, VAN LANDUYT, 2006). Toch is de plant geen gewone soort. In Nederland is Wild katekruid zeldzaam en het aantal groeiplaatsen neemt af. Van de elf kilometerhokken die BINK (1997) vermeldde, konden er in 2008 maar vijf teruggevonden worden. Wel moet erbij vermeld worden dat niet alle plekken even intensief zijn bezocht. Opvallend hierbij is dat met name rondom de Trichterberg en de Riesenberg een sterke achteruitgang heeft plaatsgevonden. Verheugend daarentegen is de sterke populatie van de soort rond Bemelen en de uitbreiding nabij Eys.

DANKWOORD

Dank aan Arjan Ova van Stichting Limburgs Landschap voor het mogen onderzoeken van de populatie op de Bemelerberg, aan Wouter Janssen en Ludy Verheggen van Stichting IKL en Wolfgang Bomble en Nigel Harle voor aanvullende vindplaatsgegevens.

Summary

CATNIP STILL GROWING IN SOUTHERN LIMBURG

Catnip, a plant with an intensive smell, still grows in Southern Limburg (NL). The article discusses the places where the species can be found. Catnip is a rare plant which is becoming even rarer than it has been in the recent past. The species occurs in the villages of Eys and Bemelen, near Gronsveld and in a garden in the town of Maastricht. The plants in Eys are being mown off before flowering starts. The populations of the species in the Bemelerberg nature reserve and surrounding area do not seem to be threatened. Since

mowing in the autumn would seem to be better for the species, this is recommended where mowing is necessary.

Literatuur

- BINK, E., 1997. Atlas van de Zuid-Limburgse flora 1980-1996. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- DAMSMA, H.D., J. KEULEN & W. AENDEKERK, 1995. De flora van het Schiepersbergcomplex en de Wolfskop. Natuurhistorisch Maandblad 84 (11): 264-272.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 2005. Heukels' flora van Nederland. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/ Houten.

- OBERDORFER, E., 2001. Pflanzensoziologischer Exkursionsflora für Deutschland und angrenzende Gebiete. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- OP DEN KAMP, O.P.J.H., B. JEUKEN, S. KEULEN, J. REGLINK & G. VERSCHOOR, in prep. Het dal van de Eyserbeek. Verslag van het genootschapsweekend in 2008. Natuurhistorisch Maandblad.
- VAN LANDUYT, W., 2006. Wild katekruid (*Nepeta cataria*), in: VAN LANDUYT, W., I. HOSTE, L. VANHECKE, P. VAN DEN BREMT, E. VERCRUYSE & D. DE BEER, Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek (INBO), Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer, Brussel: 614.
- WEEDA, E.J., R. CH. & T. WESTRA, 1988. Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties, deel 1. KNNV-Uitgeverij, Utrecht.

MEDEDELING

Roeke-loos

EEN VREEMDE ROEK IN HET ENGWEGERVELD

Begin maart 2006 werd in het Engwegerveld op de extensief begraasde weilanden tussen de Keutenberg en de Sousberg (Schin op Geul) in een groep foeragerende Roeken (*Corvus frugilegus*) een Roek aange troffen met een vergroeide snavel [figuur 1]. Deze vergroeiing is zodanig dat de vogel

een verlengde snavel leek te hebben. Zowel de onder- als bovensnavel leken daarbij in een neerwaartse kromming van minstens vier centimeter lengte vergroeid te zijn, een fenomeen waarover nog maar weinig gepubliceerd is. Voor zover bekend is een dergelijke waarneming in Limburg nooit eerder in de literatuur vastgelegd.

Verspreiding Roek rondom Schin op Geul
In het Geuldal in de nabijheid van Schin op Geul zaten voor de eeuwwisseling verscheidende kolonies van Roeken. De dichtst bij de waarnemingslocatie bekende kolonie lag nabij Engwegen. Hier broedden in 1995 43 broedparen. Daarnaast zat er een roekenkolonie nabij Kasteel Schaloen (40 paar, 1995) (PROVINCIE LIMBURG, 2008; UMMELS